

ze'a, s. 34-35). İffet, "nefiste yerleşen ve şehvetin insana galebe çalmasını önleyen nitelik" şeklinde tanımlayan Râgıb el-İsfahânî de -muhtemelen Fârâbî'nin yaptığı ayırmadan ilham alarak- âyetlerde geçen "isti'fâf" kavramını "iffetli olmayı isteme, bir çeşit mûmâresede bulunarak, kendine disiplin uygulayarak ruhunda bu erdemi geliştirmeye çalışma" şeklinde açıklamaktadır (*el-Müfredât*, "aff" md.). Râgıb el-İsfahânî iffetin şehvet gücüyle, bu gücün de hayvanî zevklerle ilgili olduğuna dikkat çekerek iffet erdemine ancak bu tür zevkler karşısında nefsin dizginlenmesiyle ulaşılabileceğini söyler.

İslâm ahlâkçıları, insanın aşırı zevklerden uzak durmasının iffet ve erdem sayılabilmesi için bu tutumun bizzat kendi bilinçli tercihinin dayanması ve güçlü bir iradî çaba ile gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtirler. Psikolojik veya bedensel bir zafiyetten, âcizlik, korkaklık ve bilgisizlikten yahut başka bir engelden dolayı zevklerini terkeden kişi erdemli sayılmaz. Aynı şekilde ileride daha fazlasını elde etmek için mevcut bir zevkten feragat etmek de erdem değildir (Fârâbî, s. 83; Ebû'l-Hasan el-Âmirî, s. 97; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerî'a*, s. 319; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 105). Özellikle Mâverdî, iffet erdemini kişinin onuru ve saygınlığı bakımından da ele alarak iffetli olmayı, nefsi aşağı sıfatlardan arındırmayı ve insanlara muhtaç konuma düşüp onların yardımıyla yaşama zilletinden korunmayı insanın kendi kişiliğine karşı ahlâkî görevleri olarak göstermiştir (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 309-321).

Ahlâk kitaplarında diğer temel erdemler gibi iffetten doğan tâlî derecedeki erdemler de kaydedilmiştir. Meselâ Gazzâlî'nin *Mîzânü'l-'amel*'inde (s. 87; krş. İbn Miskeveyh, s. 41) bu tâlî faziletler şöyle sıralanmıştır: Hayâ, mahcubiyet, mûsamaha, sabır, cömertlik, işleri güzellikle ölçüp tartma, gün yüzü ve tatlı dilli olma, kolaylaştırıcı olma, düzenlilik, güzel görünüş, kanaat, ağır başlılık, günahattan çekinme, yardımlaşma, kibarlık. Gazzâlî *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'de (III, 55) daha kısa ve farklı bir liste de vermiştir.

Başta Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmak üzere İslâmî kaynaklarda olgun müslüman sayılmak için sadece iman edip dinin bazı formel kurallarını yerine getirmek yeterli görülmemiş; insanın iffet, hayâ, edep, zühd, kanaat gibi faziletlerle donanması ve genellikle din bakımından günah sayılan, akıselim sahibi insanlarca da ayıp ve kötü kabul edilen tutum ve davranışlardan uzak durmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Fehreddin er-Râzî'nin, "Günahın gizlisinden de açığından da uzak durun" (el-En'âm 6/120) meâlindeki âyeti açıklarken yer verdiği görüşler (*Mefâtihü'l-gayb*, XIII, 167-168), İslâm âlimlerinin günahın her türlüşünden kaçınmayı dinde ve ahlâkta kemale ulaşmanın şartı olarak gördüklerine işaret eder. Hz. Peygamber'in, "Her kim ağzına ve cinsel arzularına hâkim olacağına dair bana söz verirse ben de onun cennete girmesine kefil olurum" hadisi (Buhârî, "Hudûd", 19, "Rikâk", 23; Tirmizî, "Zühd", 61), iffet erdeminin kapsamını ve İslâm ahlâkındaki önemini ortaya koymaktadır. "Her dinin bir ahlâkı vardır, İslâm'ın ahlâkı da hayâdır" meâlindeki hadis de (İbn Mâce, "Zühd", 17; *el-Muvatta'*, "Hüsnü'l-hulûk", 9) aynı gerçeği bildirir.

İslâm ahlâkçıları, diğer erdemler gibi iffetin de öncelikle ruhî bir meleke haline getirilmesi gerektiğini kabul ettikleri için insanın yeme içme ve cinsî arzularını disiplin altına alarak ruhunu bu yönde terbiye etmesinin zorunluluğu üzerinde önemle dururlar. Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'in kırk ana konusundan birini (III, 79-107) insanın mânevî ve ahlâkî hayatını yıkıma götüren tehlikelerin en büyüğü olarak gördüğü "mide şehveti" ile "cinsî şehvet"e ayırmıştır. Aynı şekilde iffeti "nefsî hayvanî zevklerden korumak" diye açıklayan Râgıb el-İsfahânî bu erdem kanaat, zühd, gönül zenginliği, cömertlik gibi erdemlerin esasları olarak görür ve iffetten yoksun olmanın bütün güzelliklerden mahrum kalmak demek olduğunu belirtir (*ez-Zerî'a*, s. 318). İffet, öncelikle bedenî hazlara ve nefsanî aşırılıklara ilgi duymaktan kurtarılmış bir ruhî yapıya sahip olmaktır; buna "kalbin iffeti" denir. Bundan sonra tam iffete ulaşmak için eli, dili, gözü, kulağı ve genel olarak bütün bedeni ahlâka aykırı davranışlardan uzak tutmak gelir.

Ahlâk kitaplarında iffetin bir tür özgürlük kaynağı olduğu belirtilir. Çünkü özgür olmak isteyen kişinin öncelikle tutkularının baskısından kurtulması gerekir. Râgıb el-İsfahânî, "En alçaltıcı kölelik şehvet köleliğidir" derken (*a.g.e.*, s. 319) İbn Miskeveyh, iffet erdemini kazanmış insanın tutkularına kul olmaktan kurtulup özgürleşeceğini belirtir (*Tehzîbü'l-ahlâk*, s. 40). Gazzâlî de insandaki mevki tutkusu üzerine yaptığı tahlilleri sırasında aynı görüşü daha ayrıntılı olarak ifade eder (*İhyâ'*, III, 284).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "aff" md.; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "aff" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 312, 318-319; *Lisânü'l-'Arab*, "aff" md.; *et-Ta'rifât*, "İffet" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "aff" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1010; *Tâcü'l-'arûs*, "aff" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "aff" md.; *el-Muvatta'*, "Hüsnü'l-hulûk", 9; *Müsned*, I, 163, 389, 439; III, 4; Buhârî, "Rikâk", 20, 23, "Zekât", 18, 50, "Tefsîr", 2/48, "Hudûd", 19; Müslim, "Zekât", 2, 124; Tirmizî, "Zühd", 61; İbn Mâce, "Zühd", 5, 17, "Rühûn", 5; Kindî, *Resâ'il*, s. 177-179; Fârâbî, *Fuṣûl mûnteze'a fi 'ilmi'l-ahlâk* (nşr., Fevzî Mitrî Neccâr), Beyrut 1986, s. 34-36, 83; Ebû'l-Hasan el-Âmirî, *el-Emed 'ale'l-ebed* (nşr. E. K. Rowson), Beyrut 1979, s. 97; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (nşr. İbnü'l-Hatîb), Kahire 1398, s. 37-42, 47; İbn Sînâ, *Tis'u resâ'il*, İstanbul 1298, s. 106-110; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 309-321; Gazzâlî, *Mîzânü'l-'amel* (nşr. M. Mustafa Ebû'l-Alâ), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Cündî), s. 79-81, 87; a.mlf., *İhyâ'*, III, 54-55, 79-107, 284; Fehreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, XIII, 167-168; Abdurrahman Bedevî, *el-Ahlâku'n-nazariyye*, Küveyt 1976, s. 181-183; Abdurrahman Hasan Hebenneka el-Meydânî, *el-Ahlâku'l-İslâmiyye ve üsesühâ*, Beyrut 1399/1979, II, 561-565.

MUSTAFA ÇAĞRICI

İFK HADİSESİ

H. Âişe'ye
zina iftirası atılması olayı.

Adını, Kur'an'daki olaya ilişkin âyetlerde (en-Nûr 24/11-22) iki defa geçen (en-Nûr 24/11, 12) **İFK** kelimesinden alır. İfk "İftira, en kötü ve en çirkin yalan" demektir (bk. **İFTİRA**). İfk, Kur'an'da ayrıca iki yerde (el-Furkân 25/4; Sebe' 34/43) sözlük anlamında geçmektedir. İftiraya yol açan ve hemen hemen bütün kaynaklarca Hz. Âişe'den aynı şekilde nakledilen hadise şöyle gelişmiştir: Resûl-i Ekrem Mustalik (Müreyssî) Gazvesi'nden dönerken beraberinde götürdüğü eşi Âişe, konakladıkları bir yerde sabaha karşı tekrar hareket emri verildiğinde tabii ihtiyacını gidermek üzere ordugâhtan uzaklaşır. Geri gelirken boynundaki Yemen (Zafâr) akığı gerdanlığın düşmüş olduğunu farkeder ve kendisini bekleyecekleri düşüncesiyle dönüp aramaya koyulur; ancak karanlıkta onu bulup el yordamıyla tanelerini toplayınca kadar çok vakit kaybeder. Konak yerine geldiğinde diğerlerinin hareket ettiğini görür ve yokluğunu anlayınca aramaya çıkacakları inancıyla orada beklemeye başlar; bu arada uyuyakalır. Ordunun artçılarından Safvân b. Muattal es-Sülemî görevi gereği kamp yerini kontrol

ederken onu bulur ve devesine bindirip hayvanı yederek orduya yetiştirir; fakat hızlı yürümekle birlikte kendisi yaya olduğu için kafileye ancak kuşluk sıcağında mola verdikleri zaman ulaşabilir.

Söz konusu gecikme başlangıçta kötüye yorumlanmamış, hatta kimsenin dikkatini bile çekmemişken, hicretten önce Hazrec kabilesinin reisi olan ve Medine'nin yönetimi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in gelmesiyle bundan mahrum kalan Abdullah b. Übey b. Selûl'ün başlattığı dedikoduyla birlikte iç huzursuzluklara yol açan önemli bir olay halini almıştır. İslâmiyet'i istemeyerek kabul ettiği için münafıkların reisi diye bilinen Abdullah b. Übey ile adamlarının Resûl-i Ekrem'i ve kayınpederi Hz. Ebû Bekir'i küçük düşürmeye ve aralarını açmaya yönelik sözleri, bazı müminlerin de katılmasıyla (kaynaklar bunlardan Hassân b. Sâbit, Mistah b. Üsâse ve Hamne bint Cahş'ın adını vermektedir) kısa zamanda yayılma istidadı göstermişti. Sefer dönüşü rahatsızlanarak bir ay kadar yatan Hz. Âişe ise bunu duymamış, sadece bu süre içerisinde daha önceki rahatsızlıklarında gösterdiği ilgiyi göstermeyen Resûlullah'ın odasına seyrek uğramasından bir şeyler olduğunu sezmişti. Hz. Âişe, hastalığının nekâhet döneminde bir tesadüfle babasının teyze kızı Ümmü Mistah'tan oğlunun bu dedikoduyu anlattığını duymuş ve üzüntüsünden tekrar hastalanmış, arkasından da Hz. Peygamber'den izin alıp babasının evine gitmişti.

Olaya son derece üzülen ve nasıl bir hükme varacağı hususunda uzunca bir süre tereddütte kalan Resûl-i Ekrem sonunda konuyu bazı yakınlarıyla istişare etmeye karar verdi. Eşleri arasında Âişe'ye rakip olmasıyla tanınan Zeyneb bint Cahş'a, onun eski kocası ve kendi evlâtlığı Zeyd b. Hârise'nin oğlu Üsâme'ye ve damadı Hz. Ali'ye (bazı rivayetlere göre ayrıca Hz. Osman ve Ömer'e) düşüncelerini sordu. Bunlardan Zeyneb ile Üsâme, Âişe'den hiçbir şekilde şüphelenmediklerini söylerken Hz. Ali görüşünü, "Yâ Resûlallah! Allah senin evliliğine bir sınır koymamıştır; Âişe gibi pek çok kadın var. Fakat yine de işin aslını öğrenmek için onun hizmetçisini sorguya çekmelisin" diye bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah Berîre adlı câriye ile konuştu, kendisinden Hz. Âişe'nin lehine şahadetten başka, "O, evinde hamurunu yoğururken uyuyakalan ve hamuru kuzuya yediren gencecik bir kadındır" cevabını aldı. Berîre'nin bu sözleri, Âişe'yi mâsum fakat genç yaşta olması

sebebiyle tedbirsiz bulunduğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Daha sonra Resûl-i Ekrem Mescid-i Nebevî'de konuyu halka açtı ve bu dedikodulardan kurtarılmasını istedi. Ancak Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde arasında başlayan münakaşa neticesinde Evs ve Hazrec kabilelerine mensup bazı kişiler İslâm öncesinde olduğu gibi tartışmaya girdiler. Hz. Peygamber de mescidden ayrılarak Ebû Bekir'in evine gitti. Âişe'nin anlattığına göre, kendisinin yattığı odaya girince dedikoduların çıktığı günden beri ilk defa yanına oturarak söylenenleri tekrar etmiş ve, "Eğer mâsum isen Allah seni temize çıkaracaktır, bir günah işledinse tövbe et ve affını dile; Allah tövbekarları bağışlar" demiştir. Âişe, Peygamber'in dedikodulara inandığını, bu sebeple de ne söylese şüphe ile karşılayacağını ifade etmiş ve artık Hz. Ya'kûb gibi sabredip Allah'tan yardım dilemekten başka çaresinin bulunmadığını (Yûsuf 12/18) söylemiştir. Bu sırada uzun süredir beklenen vahiy gelmeye başlamıştır. Nûr sûresinin 11. âyetinden itibaren başlayıp devam eden ilâhî beyanda çirkin iftirayı çıkaranın büyük bir azaba mâruz bırakılacağı ifade edilmekte, ona alet olup dedikoduyu yayanların bir avuç insandan ibaret olduğu bildirilmekte, bunun yanında söylentileri duyan kadın erkek bütün müslümanların duyarız ve bilinçsiz davranışları da kınanmaktadır. Zira olay, insanoğluna yöneltilebilecek en çirkin bir iftira olduktan başka Peygamber'in mâsum eşini hedef almış ve dolayısıyla müslüman toplumun tamamını itham altında bırakılmıştır. Onlar bu haberi duyduklarında başiretlerini kullanarak, "Böyle bir söylentiye alet olmak bize asla yakışmaz. Hâşâ! Bu çok büyük bir iftiradır" demeli ve Resûl-i Ekrem'in mâsum ailesiyle müslüman toplumun onurunu korumalıydı. Âyet-i kerîmelerde bundan böyle benzeri gafletlere düşmemeleri konusunda müslümanlar uyarılmakta ve rencide olan Peygamber ailesinin yine de hoşgörü ve affedicilikle davranması tavsiye edilmektedir. Hz. Âişe, kendisini fazlasıyla üzüp zor duruma düşüren iftira hadisesinin sonuç itibarıyla hakkında hayırlı olduğunu anlamış ve şahsı vesilesiyle on âyetin birden inmesini ömrünün sonuna kadar hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir.

Resûl-i Ekrem, Hz. Âişe'nin beraatini ilân eden âyetleri Mescid-i Nebevî'de müslümanlara okudu. Sonra da bu çirkin iftirayı yaymakta ileri gitmiş olan Hassân b. Sâbit, Hamne bint Cahş ve Mistah b.

Üsâse'ye, iffetli kadına zina isnadında bulundukları için Nûr sûresinin 4. âyetine göre seksener sopa vurulması ve bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi cezasını uyguladı. Bunlardan, Hz. Peygamber tarafından çok sevilen ve "şâirü'n-nebî" diye anılan Hassân b. Sâbit, Âişe'nin iffetini dile getirdiği bir kasideyle onun affını ve teveccühünü kazanmışsa da iftiranın diğer bir kurbanı Safvân b. Muattal'ın gazabından kurtulamamış, bu defa da onu bir şirle tahrik ettiği için aldığı bir kılıç darbesiyle bir gözünden ve iki elinden sakatlanmıştır. Bunun üzerine Safvân, Resûl-i Ekrem'in emriyle yakalanarak Hassân b. Sâbit'in ölmesi halinde kısas edilmesi için hapse atılmış, fakat davacının kendisini affetmesiyle serbest bırakılmıştır. Hz. Peygamber de Hassân'ın bu davranışından çok memnun olmuş ve Mukavkıs'ın gönderdiği iki kardeş câriyeden Sîrîn'i Beyraha mâlikânesiyle birlikte kendisine hediye etmiştir. Had cezası uygulanan ikinci kişi olan Hamne bint Cahş, Resûlullah nezdinde Âişe'nin itibarını düşürüp kız kardeşi Zeyneb'in konumunu güçlendirmek amacıyla iftira olayına katıldığını söylemiştir. Cezaya çarptırılan üçüncü kişi olan Mistah b. Üsâse Bedir gazilerindendi ve akrabası Hz. Ebû Bekir'den maddî yardım görüyordu. Ebû Bekir, ifk olayından sonra ona artık yardımına bulunmayacağına yemin etti; ancak nâzil olan Nûr sûresinin 22. âyetiyle bundan vazgeçti. Asıl iftira olayının tertipçisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün cezalandırılıp cezalandırılmadığı kesin biçimde bilinmemektedir. Farklı rivayetlere göre dedikoduyu çıkardığını bizzat kendisinden duyan şahitlerin bulunamaması sebebiyle cezadan kurtulmuş veya kırbaçlanmış, bir rivayete göre ise bu ceza iki misli uygulanmıştır.

Bu hadisede Hz. Âişe'nin bizzat ilâhî beyanla aklanması, art niyetli kimselerin onun iffetine gölge düşürücü nitelikte söz söylemelerini imkânsız hale getirmiştir. Ancak siyasî sebeplerle Âişe'yi eleştiren bazı aşırı Şii grupları bu olayı istismar etmek istemişlerse de çoğunluğu teşkil eden mütedil Şiiler bunlara karşı çıkmıştır. Öte yandan bir kısım Şii müfessirleri ifk olayında iftiraya uğrayanın Âişe değil Peygamber'in diğer bir eşi Mâriye olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Resûl-i Ekrem, oğlu İbrâhim'in vefatı münasebetiyle üzüldüğünde Âişe, "Niçin üzülyorsun, o Cüreyc'in oğludur" diyerek Mâriye'ye iftira atmış, bunun üzerine ilgili âyetler nâzil olmuştur (Tabâtabâî, XV,

103-104). Güvenilir bir kaynağa dayanmayan bu rivayetin Âişe'ye karşı duyulan siyasi iğbirarın eseri olduğu anlaşılmaktadır.

İfk hadisesi hakkında Nûr sûresinin açıklanması münasebetiyle bütün tefsirlerde, Hz. Âişe'nin anlattıkları dolayısıyla hadis literatüründe ve Mustalîk Gazvesi'nin bir ayrıntısı olduğu için de tarih ve siyer kitaplarında geniş bilgi bulunmaktadır. Ayrıca bu konuda müstakil risâleler de kaleme alınmış olup başlıcaları şunlardır: Muhammed el-Medâinî, *Haberü'l-İfk* (İbnü'n-Nedîm, s. 154); Dâvûd ez-Zâhirî, *er-Red 'alâ ehli'l-İfk* (İbnü'n-Nedîm, s. 318-319); Abdülkerîm b. Heysem ed-Deyr'âkûlî, *Hadîşü'l-İfk* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Tasavvuf, nr. 121); Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Hadîşü'l-İfk* (İzâhu'l-meknûn, I, 396); Abdülganî el-Cemmâîf, *Hadîşü'l-İfk* (nşr. Ebû İsmâîl Hişâm b. İsmâîl es-Sekkâ, Riyad 1405/1985); müellifi belli olmayan *Hadîşü İfk* (Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emîr Hasan, Arapça, nr. 3743, vr. 74^a-77^b); Muhammed Ârif b. Ahmed el-Müneyyir el-Hüseynî ed-Dimaşkı, *Kitâbü'l-Huşûnî'l-menî'a fi berâ'eti's-seyyide 'Âişe eş-Şiddîka bi'ttifâkı Ehli's-sünne ve's-Şî'a* (MÜİF Ktp., Cemal Ögüt, nr. 1186; Dârü'l-kütüb, Tarih, nr. 4040). Seyyid Kutub'un *Fi Zilâli'l-Kur'an* adlı tefsirinde İfk hadisesiyle ilgili bölüm de *Hadîşü'l-İfk* adıyla müstakil olarak basılmıştır (Kahire 1404/1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şehâdât", 15; "Megâzî", 34; "Tefsîr", 24/5-10; Müslim, "Tevbe", 56, 57, 58; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 289, 297-307; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, II, 63, 64, 65; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), I, 47-48; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1511, 1517-1528; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, VI, 436-451; Abdülganî b. Abdülvâhid el-Makdisî, *Hadîşü'l-İfk* (nşr. Ebû İsmâîl Hişâm b. İsmâîl es-Sekkâ), Riyad 1405/1985; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihu'l-gayb* (tcr. Suat Yıldırım v.dğr.), Ankara 1988-95, XVI, 556-571; XVII, 5-28; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*³, II, 153-163, 297-304; İbn Kâyyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-me'âd*, Kahire 1369/1950, II, 112-116; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 73-97; Muhammed Ârif b. Ahmed ed-Dimaşkı, *el-Huşûnî'l-menî'a fi berâ'eti's-seyyide 'Âişe eş-Şiddîka bi'ttifâkı Ehli's-sünne ve's-Şî'a*, MÜİF Ktp., Cemal Ögüt, nr. 1186; Caetani, *İslâm Tarihi* (tcr. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul 1925, IV, 155-160; Süleyman Nedvî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Hz. Âişe* (tcr. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1928, V, 94-106; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 3483-3495; Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an* (tcr. Emîn Saraç v.dğr.), İstanbul 1971, X, 389-409; M. Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'an*, Kum 1393/1973, XV, 87-107; Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm v.dğr., *Kıssaü'l-Kur'an*, Kahire 1405/1984, s. 383-390; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), V, 60-85; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I,

244; D. A. Spelberg, *Politics, Gender and the Islamic Past, The Legacy of 'Aisha bint Abi Bakr*, New York 1994, s. 61-99; Nabia Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe* (tcr. Tuba Asrak Hasdemir), Ankara 1999, s. 45-52; Muhammed Hırşâfî, "Harb zidde'r-Resûl Muhammed şallallahu 'aleyhi ve sellem fi beytihi", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-'ulûmü'l-insâniyye*, I, Dârülbeyzâ 1984, s. 155-164; İsmet Ersöz, "Kur'an'da İfk Olayı", *Diyanet Dergisi*, XXIV/1 (1988), s. 47-55; A. M. Walker - M. A. Sells, "The Wiles of Women and Performative Intertextuality: 'A'isha, The Hadith of the Slander and the Sura of Yusuf", *JAL*, XXX/1 (1999), s. 55-77.

MUSTAFA FAYDA

İFLÂS

(الإفلاس)

Kişinin ağır borç yükü altında kalıp borçlarını ödeyemez duruma düşmesi anlamında hukuk terimi.

Sözlükte fels "bakır, bronz gibi madenlerden basılan sikke, altın ve gümüş dışındaki bozuk para", iflâs da "malı tükenme, bozuk paraya muhtaç hale gelme" anlamındadır. İslâm hukukunda iflâs bir şahsın borca batık olması, borçlarının mal varlığından, hak ve alacakları toplamından fazla olması, yani kişinin mal varlığına nisbetle ağır bir borç yükü altında bulunması halini, teflîs de borçlunun bu durumunun hâkim tarafından karar altına alınması, neticede borçlunun hacri ve borçların cebri tasfiyesine gidilmesi işlemini ifade eder. Hâkim tarafından iflâsına karar verilen borçluya müflis denilir. Bu sebeple borçlu, sözlük ve örfteki anlamında iflâs etmiş olsa bile hukukun iflâs etmiş sayılabilmesi için bunun mahkemeye karar altına alınması gerekmektedir.

Roma hukukunda ve İslâm öncesi dönem Hicaz-Arap toplumu da dahil eski hukuk sistemlerinde ve toplumlarında borçlarını ödeyemeyen borçlunun malları, şahsı, hatta aile efradı üzerinde alacaklılara geniş bir tasarruf yetkisi verildiği, İslâm devrinde ise kişilerin malî borçlarından şahsiyle değil mal varlığıyla sorumlu tutulması ilkesi benimsendiği, Batı hukukunun ileri dönemlerinde de gelişmelerin bu istikamette seyrettiği bilinmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de akidlere ve verilen söze bağlı kalınması, kimseye haksızlık yapılmaması, mirasın taksiminden önce mürisin borçlarının ödenmesi, darda kalan borçlulara mühlet verilmesi ve kolaylık gösterilmesi yönünde genel kural ve tavsiyeler yer almakla birlikte borca batık

kimsenin ve alacaklılarının durumuyla ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Bazı hadislerde iflâs ve müflis kelimeleri örfteki yaygın anlamlarıyla kullanılmış; meselâ ihtikâr yapan kimseyi Allah'ın iflâsla cezalandıracağı (İbn Mâce, "Ticârât", 6), dünyada malı ve parası olmayan kişinin bu durumunun geçici olduğundan hareketle gerçek müflisin âhirette, dünyada iken ihlâl ettiği kul haklarını tek tek ödeyen ve bu sebeple sevabı tükenip geriye yalnız günahı kalan kimse olduğu (Buhârî, "Edeb", 102; Müslim, "Bir", 59; Tirmizî, "Kıyâme", 2) ifade edilmiştir. Bir grup hadiste de bir kişi iflâs ettiğinde veya müflis olarak öldüğünde alacaklıya ait mal aynen duruyorsa o malda öncelik hakkının bulunduğu belirtilerek (Buhârî, "İstikrâz", 14; Müslim, "Müsâkât", 24; Ebû Dâvûd, "Büyû", 51, 74) daha sonra geliştirilecek olan icra ve iflâs hukuku için önemli bir açıklama getirilmiştir. Öte yandan hadislerde hukukî bir prosedür olarak iflâstan söz edilmese de ödeme gücü bulunduğu halde borcunu ifa etmeyip geciktiren kimsenin bu davranışının zulüm, kınanmasının ve cezalandırılmasının câiz olduğu (Buhârî, "İstikrâz", 12-13; Ebû Dâvûd, "Akâziye", 29; Nesâî, "Büyû", 100), alacaklının el ve söz hakkının (Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, IV, 166), bir başka hadiste de söz söyleme hakkının bulunduğu (Buhârî, "İstikrâz", 13; Müslim, "Müsâkât", 120) belirtilmiş, bu hadisler, kişinin alacağını bizzat alma hakkına (ihkâk-ı hak) sahip olduğu şeklinde değil alacağını şahsen takip etmesinin sonuç vermemesi halinde mahkeme nezdinde bu yönde talep ve girişim hakkının bulunacağı ve alacağın bu yolla tahsil edilmesinin gerekeceği şeklinde yorumlanmıştır.

İslâm hukukçuları, gerek âyet ve hadislerin bu ve benzeri ifadelerinden gerekse Hz. Peygamber ve sahâbe döneminden itibaren görülen uygulama örneklerinden hareketle, borcunu ödeme imkânları bulunduğu halde ödemeye yanaşmayan (muktedir mümâtil) veya malından daha fazla borcu bulunan (müflis) borçlulara karşı ne tür hukukî tedbirlerin alınabileceği ve ne gibi müeyyidelerin uygulanabileceği konusuna önemle eğilmişler, bu konuda zengin bir hukuk doktrini oluşturmuşlardır. Klasik fıkıh literatüründe "hacir", "müflis" veya "teflîs" başlıkları altında, ayrıca muhakeme hukukuna ilişkin kaynaklarda ayrıntılı biçimde ele alınan ve muktedir borçlu için cüz'î icra, müflis borçlu için de külli icra niteliğini taşıyan bu prosedür, İslâm hukukçularının bilgi